અહેવાલ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું ૪૯મું અધિવેશન

પરીક્ષિત જોશી

વર્ષ ૧૯૦૫માં સ્થપાયેલી ગુજરાતી સાહિત્યની ૧૧૨ વર્ષ જૂની પ્રતિષ્ઠિત સંસ્થા, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું ૪૯મું અધિવેશન,તેલંગાણા રાજયના સિકંદરાબાદ ખાતે શ્રી ગુજરાતી સેવા મંડળના યજમાનપદે યોજાઇ ગયું. તારીખ ૨૩-૨૪-૨૫ ડિસેમ્બર, ૨૦૧૭ના રોજ ૧૧૪૧, રાષ્ટ્રપતિ માર્ગ, હિરો હોન્ડા શોરૂમની બાજુમાં, સિકંદરાબાદ ખાતે સ્થિત શ્રી ગુજરાતી સેવા મંડળના ચાર માળની ઇમારતોવાળા વિશાળ અને સ્વતંત્ર પરિસરમાં, શ્રી સિતાંશુ યશશ્ચંદ્રના અધ્યક્ષપદે આ અધિવેશન યોજાયું હતું. આ પહેલાં, છેલ્લે ૧૯૭૧માં શ્રી મનુભાઇ પંચોળી દર્શકના પ્રમુખપદે હૈદ્રાબાદ ખાતે અધિવેશન યોજાયું હતું.નાતાલના સમયમાં, ઉત્તરના ઠંડા પવનોને લીધે ગુજરાતમાં અનુભવાતી ઠંડી અધિવેશન સ્થળે અનુભવાઇ નહતી. વાતાવરણ ખુશનુમા હતું. અધિવેશન સહિત સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમોનું સ્થળ અને પ્રતિનિધિઓના ઉતારા તથા ભોજનની સમગ્ર વ્યવસ્થા, સેવા મંડળના જ પરિસરમાં રાખવામાં આવી હતી. પરિણામે અધિવેશનના સમગ્ર ત્રિદિવસીય કાર્યક્રમમાં આ વ્યવસ્થા સૌ કોઇ માટે સુગમ અને સરળ બની રહી. પ્રતિનિધિઓની નોંધણી અને એમને અધિવેશન કીટ વિતરણ માટે ગુ.સે.મંડળ અને ગુ.સા.પરિષદના સેવાકર્મીઓ દ્વારા સુનિયોજિત વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી.

તા. ૨૩, શનિવાર સવારે ૧૧.૦૦ કલાકે ઉદ્‌ઘાટન બેઠકની શરૂઆત થઇ.ઉદ્‌ઘાટન બેઠક બે વિભાગમાં વહેંચાઇ હતી. જેમાં પહેલાં ભાગમાં સ્વાગત સમિતિ તરફથી અધિવેશનના સોવેનિયર-સ્મરણિકાના વિમોચનનો કાર્યક્રમ હતો. એ પ્રસંગે મંચ ઉપર શ્રી ગુજરાતી સેવા મંડળના પ્રમુખ શ્રી ઘનશ્યામભાઇ બી. પટેલ, માનદ્ મંત્રી શ્રી જનકભાઇ બ્રહ્મભટ્ટ, ટ્રસ્ટ બોર્ડ ચેરમેન શ્રી શીવગણભાઇ પટેલ, કાર્યવાહક સમિતિ તથા સ્વાગત સમિતિના સભ્યો, અધિવેશન સંયોજક શ્રી મહેન્દ્રભાઇ કપાસી અને ડો. હસમુખભાઇ ઉપાધ્યાય ઉપસ્થિત હતાં. બેઠકની શરૂઆતમાં ગુ.સે.મંડળની શાળાની બાલિકાઓ દ્વારા ‘ગણેશ વંદના’ કરવામાં આવી. કેન્દ્રીય પ્રધાનશ્રી પુરૂષોત્તમ રૂપાલાએ ૪૯મા અધિવેશનના સોવેનિયર ‘સંભારણા’નું વિમોચન કર્યું હતું. વિમોચન કરતાં પહેલાં એમણે આંધ્રપ્રદેશના પ્રભારી તરીકેનો પોતાનો સમયકાળ યાદ કરવા સાથે કહ્યું હતું કે, ‘‘ગુજરાતથી છેક આટલે દૂર, માતૃભાષા, એનું અધિવેશન અને એમાંય પોતાની ભાષાના આટલાં બધાં સાહિત્યકારોની

વચ્ચે ઉપસ્થિત રહેવાની તક મળવી એ મારૂં અહોભાગ્ય છે. સેવા મંડળની શરૂઆત અને પુસ્તકાલયની શરૂઆતને સાંકળીને એમણે કહ્યું હતું કે આજે વાંચનારા અને વાંચનાલયો દુર્લભ થતાં જાય છે ત્યારે સેવા મંડળ દ્વારા ૧૯૩૪માં શરૂ થયેલું પુસ્તકાલય હજુ આજેય ચાલુ છે. માતૃભાષા વિના કદીયે સંપૂર્ણ વિકાસ ન થાય. આપણે ગુજરાતી ભાષાને પ્રેમ કરતાં શીખીએ અને બાળકોને પણ શીખવીએ. ડિગ્રી-ઉપાધિઓ ગમે તેટલી વધે પણ ગુજરાતી આવડવી એ મોટી મૂડી છે. 'હેલ્લો' કહેનારાઓને 'હેલો' કઇ રીતે સમજાશે. આંધ્રમાં મુનશીસાહેબ, સરદારસાહેબને એક-એક નાગરિક દિલથી સલામ કરે છે કારણકે તેલંગાણાના મૂળમાં ગુજરાત છે, ગુજરાતીઓ છે.''

ઉદ્‌ઘાટન બેઠકના બીજા વિભાગમાં ગુ.સા.પરિષદની પરંપરા મુજબ કાર્યક્રમનું આયોજન થયું હતું. જેમાં નિવૃત્તમાન પરિષદપ્રમુખ શ્રી ચન્દ્રકાન્ત ટોપીવાળા, નવનિર્વાચિત પ્રમુખ શ્રી સિતાંશુ યશશ્ચંદ્ર, એમના ધર્મપત્ની શ્રી અંજનીબહેન,પરિષદના ટ્રસ્ટી શ્રી રઘુવીર ચૌધરી, અતિથિ વિશેષ કે. શિવા રેડ્ડી, પૂર્વ પ્રમુખ વર્ષા અડાલજા, ઉપપ્રમુખ માધવ રામાનુજ, મહામંત્રી શ્રી પ્રફુલ્લ રાવલ, પ્રસાર મંત્રી શ્રી ભરત મહેતા, ગ્રંથાલય-પ્રદર્શનમંત્રી શ્રી પરીક્ષિત જોશી, સ્વાધ્યાયપીઠ મંત્રી શ્રી સમીર ભટ્ટ તથા સર્વશ્રી ઉષા ઉપાધ્યાય અને શ્રી પ્રજ્ઞા પટેલ મંચસ્થ થયાં હતાં.કાર્યક્રમની શરૂઆતમાંસૌ મંચસ્થ મહાનુભાવોએ દીપપ્રાગટ્ય દ્વારા અધિવેશન ખુલ્લું મૂક્યું હતું. ત્યારબાદ ગુ.સે.મંડળની શાળાની બાલિકાઓ દ્વારા 'જય જય ગરવી ગુજરાત' ગીત રજૂ કરવામાં આવ્યું.

અધિવેશનના સ્વાગત મંત્રી અને મૂળ ગુજરાતના વડોદરા પાસેના ભાયલી ગામના વતની શ્રી ઘનશ્યામભાઇ પટેલે અધિવેશનના ઐતિહાસિક પ્રસંગે સૌ પ્રતિનિધિઓનું સ્વાગત કરવા સાથે પોતાનો આનંદ વ્યક્ત કરતાં જણાવ્યું હતું કે, ''જ્યાં જ્યાં વસે એક ગુજરાતી, ત્યાં સદાકાળ ગુજરાત', એ ન્યાયે ગુજરાતની સંસ્કૃતિ અને વારસાનું જતન અહીં, ગુજરાતી તરીકે અમે સ્વાભાવિક અને સહજતાથી કરીએ છીએ. ગુજરાતીઓ સિકંદરાબાદના મેયર ઉપરાંત વિધાનસભ્ય, મેડિકલ કોલેજના આચાર્ય, ચેમ્બર ઓફ કોર્મસના અધ્યક્ષ જેવા પદોને શોભાવી ચૂક્યાં છે.'' યજમાનસંસ્થાનો પરિચય આપતાં જનકભાઇ બ્રહ્મભટ્ટે જણાવ્યું હતું કે, ''શ્રી ગુજરાતી સેવા મંડળની શરૂઆત ભાડાંના મકાનમાં થઇ હતી, આજે શહેરના મુખ્યમાર્ગ ઉપર, આપણે જ્યાં બેઠાં છીએ એ, વિશાળ બહુમંજલી ઇમારત ઊભી છે. આ પરિસરમાં ઉત્સવપ્રિય ગુજરાતી બધાં ઉત્સવો ધામધૂમથી ઉજવે છે અને એમાં પ્રવેશ નિઃશુલ્ક હોય છે. મંડળ દ્વારા મહિલા મંડળ, યુવક મંડળ અને વેલ્ફેર સોસાયટી સહિત અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં આવે છે. હાલ શ્રી ગુજરાતી સેવા મંડળ સાથે ૪૫૦૦ કુટુંબો જોડાયેલા છે.''

પરિષદના મહામંત્રી શ્રી પ્રફુલ્લ રાવલે ૨૮ પાનાંની પુસ્તિકાનો વાર્ષિક અહેવાલ ટૂંકમાં રજૂ કરતાં કહ્યું હતું કે, ''જે ગુજરાતી બોલે છે એને સાહિત્ય પરિષદમાં આવવાનો હક છે. પરિષદનું કામકાજ લોકશાહી ઢબે ચાલે છે. પરિષદ વિવિધ ૧૭ વ્યાખ્યાનમાળા-પરિસંવાદ કરે છે. ગત વર્ષમાં ઇતિહાસ અને વાર્ષિક સાહિત્યચયન સહિતના કુલ ૧૫

પુસ્તકો પ્રકાશિત થયાં છે. પરિષદના ચી.મં.ગ્રંથાલયમાં ૧૪૮૯ દુર્લભ પુસ્તકો, ૨૪૩ હસ્તપ્રતો, ૭૮ સાહિત્ય સામયિકોની ફાઇલ્સ સચવાયેલી છે. ૮૦૦૦૦ પુસ્તકોનું ડિઝીટલાઇઝેશન કરવામાં આવ્યું છે. શ્રી યોગેશ જોષીના તંત્રીપદે પ્રકાશિત થતું પરિષદનું મુખપત્ર 'પરબ' ટ્રસ્ટી શ્રી રૂપલ મહેતાની સક્રિયતાથી પરિષદની વેબસાઇટ ઉપર નિયમિતપણે મૂકવામાં આવે છે. દર બુધવારે બુધસભા અને દર પખવાડિયે પાક્ષિકીના કાર્યક્રમો નિયમિત યોજાય છે.''

ત્યારબાદ પરિષદના નિવૃત્તમાન પ્રમુખ શ્રી ચન્દ્રકાન્ત ટોપીવાળાએ નવનિર્વાચિત પ્રમુખ શ્રી સિતાંશુ યશશ્ચંદ્રને, પરિષદ-સિમ્બોલ આપીને આગામી ત્રણ વર્ષનો કાર્યભાર સોંપ્યો હતો. એ પહેલાં પોતાના વિદાય પ્રવચનમાં શ્રી ટોપીવાળાએ કહ્યું હતું કે, ''તડકો જેના ઉપર પડે એનો છે. આ તડકાનું જતન કરવાનું છે. અજવાળું માગવું પડે છે. માનવવિદ્યાઓ ઘસાતી જાય છે એની વચ્ચે સાહિત્યે ટકી રહેવાનું છે. વિશ્વનાથ તિવારી બે વાત કહે છે- મૂલ્યચિંતા અને મૂલચિંતા. સ્વાયત્તતાની સાવધાની રાખે અને માણસ આ જગતમાં સ્વાયત્ત રહે એ વાતનો સાર છે. સાહિત્ય આ મૂલ્ય અને મૂલ બેયની ચિંતા સાથે સંકળાયેલ છે. આજનો સમગ્ર સમય આપણે બધાં આત્મવિક્રયમાં વિતાવીએ છીએ. નાના સરખાં પ્રલોભનો માટે આપણે મૂલ્ય અને મૂલ બેય ચૂકી જઈએ છીએ.''

સ્વાધ્યાયપીઠમંત્રી શ્રી સમીર ભટ્ટે નવનિર્વાચિત પ્રમુખ શ્રી સિતાંશુ યશશ્ચંદ્રનો વિસ્તૃત પરિચય આપ્યો હતો. પરિષદ પ્રમુખ સિતાંશુભાઈએ પોતાના વક્તવ્યમાં જણાવ્યું હતું કે, ''મને પ્રમુખ કરતાં અધ્યક્ષ શબ્દ વધુ ગમે છે. જે બોલે ઓછું અને જુએ વધારે એ અધ્યક્ષ.''મીરાંએ રાજ્યસભાના હેમનૂપુરને બદલે સ્વાયત્ત ઘૂંઘરૂં બાંધીને નૃત્ય કરવાનું પસંદ કર્યું હતું એમ જણાવીને સિતાંશુભાઈએ આંધ્ર-તેલંગાણાના મહારાજ કૃષ્ણદેવરાયના દરબારના કવિ પેદનાની અને તેનાલીરમન વચ્ચે નૂપુર વિષયક સંવાદ તથા તમિલ મહાકાવ્યની નાયિકા કણગી દેવીના નૂપુર એમ ત્રિનૂપુર કથાનક દ્વારા ભારતીય સાહિત્યવિચાર અનુકંપા, અભય, ઇક્ષણા અને આનંદને જાળવવા ઉપર ભાર મૂક્યો હતો.

અતિથિવિશેષ શ્રી કે.શિવારેડ્ડીનો પરિચય આપતાં ડો. હસમુખ ઉપાધ્યાયે કહ્યું હતું કે શ્રી કે.શિવારેડ્ડીને કેન્દ્રીય સાહિત્ય અકાદમીએ પુરસ્કૃત કર્યા છે. તેલુગુ, તમિલ, કન્નડ, મરાઠી, અંગ્રેજી ભાષા ઉપર તેઓ પ્રભુત્વ ધરાવે છે. એમની કવિતા સાદીસીધી હોય છે. એનો અનુભવ, એમની ટ્રાફિક કવિતાનો અંગ્રેજી અનુવાદ સંભળાવીને કરાવ્યો હતો. અતિથિવિશેષ શ્રી કે. શિવારેડ્ડી પોતાની વાત મૂકતાં પહેલાં યજમાન સંસ્થા ગુ.સે.મંડળ અને ગુ.સા.પરિષદ બેયનો આભાર માનતાં ભાવવિભોર બની ગયા હતા. પોતાનું વક્તવ્ય અંગ્રેજી ભાષામાં આપતાં એમણે કહ્યું હતું કે, ''મને અહીં જે આમંત્રણ મળ્યું છે એ કવિતાને લીધે મળ્યું છે. મને કવિ બનતાં ૬૦ વર્ષ લાગ્યાં છે. મોટાભાગે આપણે બાળકને ડોક્ટર કે એન્જિનિયર બનવા માટે પ્રેરતા હોઇએ છીએ. મારા દોહિત્રને મેં કહ્યું કે તારે જે બનવું હોય એ બનજે. વેપારઉદ્યોગ મહત્ત્વના છે પણ સૌથી મહત્ત્વનો છે માનવધર્મ. જે કવિતા શીખવે છે.'' એમ કહી એમણે કવિકર્મનું મહિમાગાન કર્યું

હતું.પરિષદના ટ્રસ્ટી શ્રી રઘુવીર ચૌધરીએ સમગ્ર ઉદ્‌ઘાટન બેઠકના સારરૂપ પ્રાસંગિક ઉદ્‌બોધન કર્યું હતું. યજમાનસંસ્થા તરફથી શ્રી મહેન્દ્રભાઇ કપાસીએ આભારવિધિ કરી હતી.

બપોરે ૩.૦૦ વાગે શરૂ થયેલી અધિવેશનની પહેલી બેઠકનો વિષય ‘સાહિત્ય અને રાષ્ટ્ર’ હતો. જેમાં સર્વપ્રથમ ‘પ્રશ્ન, નિરામય પારસ્પર્યનો’ વિશે શ્રી પ્રકાશ ન. શાહે એમની નિરાળી ગુજરાતી બાનીમાં સસંદર્ભ અધ્યક્ષીય પ્રવચન આપ્યું હતું. એમણે ક.મા. મુનશીથી પોતાની વાતની શરૂઆત કરતાં યુરોશિયાના ઉલ્લેખ સાથે જણાવ્યું હતું કે ‘‘આપણાં સમયમાં રાષ્ટ્ર સાથે રાજ્ય શબ્દ જોડાઇને ભ્રષ્ટ થઇ ગયો છે.’’ રવીન્દ્રનાથ, ગાંધીજી, લિંકન, સુભાષ, નહેરૂના નામોલ્લેખ સાથે એમણે રાષ્ટ્ર એટલે સાથે રહેવાનો માનવભાવ એવી વ્યાખ્યા કરી હતી. રાષ્ટ્રવાદ માટે ૧૯૩૧ આસપાસનો ગાળો અગત્યનો છે, એમ કહી એમણે રાષ્ટ્ર અને સાહિત્યના નિરામય પારસ્પર્યની આ યુગ મથામણ, બંગાળમાં રવીન્દ્રનાથ-બંકીમચંદ્રથી તો ગુજરાતમાં મુનશી – દર્શકથી આવી, પણ આજે ગુજરાત ક્યાં ઊભું છે એ બાબતે ચિંતા દર્શાવી હતી. ‘તુંડે તુંડે રાષ્ટ્ર ભિન્ન’ વિષયે પોતાની વાત મૂકતાં શ્રી ભરત મહેતાએ ભરતથી માંડીને સાર્ત્ર સુધીનાએ રાષ્ટ્રની વ્યાખ્યા માટે કરેલી મથામણને યાદ કરી હતી. ૧૯૩૧નો સંદર્ભ આગળ ટાંકતા એમણે,ધૃતરાષ્ટ્ર અને સૌરાષ્ટ્રમાં તો પહેલેથી જ રાષ્ટ્ર શબ્દ છે, લોકો પ્રેમથી જીવવા લાગે ત્યારે રાષ્ટ્રનું નિર્માણ થાય છે જેવા નિરીક્ષણો પણ આપ્યાં હતાં. સાથોસાથ એમણે, ગોવર્ધનરામ ઝંખતા હતાં એવી રાજકીય સંપ્રજ્ઞતા ધરાવતા સર્જકો વધુ ને વધુ પ્રાપ્ત થાય એ અપેક્ષા સેવી હતી.‘ભારતીય સાહિત્યમાં રાષ્ટ્રીય અસ્મિતા’ વિષયે વાત કરતાં શ્રી ઉષા ઉપાધ્યાયે ભિન્ન રાષ્ટ્રની વાતનું અનુસંધાન બાંધતા કેટલાંક પ્રશ્નોથી શરૂઆત કરી હતી. એમણે કહ્યું હતું કે, ‘‘શ્રીમદ્‌ભગવદગીતા, મહાભારત અને રામાયણ એ આપણાં મૂળમાં છે. પશ્ચિમનો રાષ્ટ્રવાદ સંઘર્ષમાંથી આવ્યો છે. મૂલ્યનિષ્ઠા સંઘર્ષમાં પણ ન છોડી શકાય.’’ આ બેઠકનું સંચાલન શ્રી પ્રજ્ઞા પટેલે કર્યું હતું.

રાત્રીભોજન પછી ૮.૦૦ વાગે યજમાન સંસ્થા તરફથી સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. એમાં ‘યાદો કી બારાત – અ મ્યુઝિકલ જર્ની’ વિષયે મૂકેશ અગ્રવાલે જૂના હિન્દી ફિલ્મી ગીતોની રમઝટ બોલાવી દીધી હતી.

તા. ૨૪, રવિવાર સવારે ૯.૩૦થી બીજી બેઠક શરૂ થઇ. જેમાં ‘સાહિત્ય સ્વરૂપ નાટક’ની ચર્ચા અન્વયે અધ્યક્ષ પરેશ નાયકે ‘ગુજરાતી નાટકની ટાઇમલાઇન’ વિષયક પોતાનું ૭ પાનાંનું પ્રકાશિત વ્યાખ્યાન વાંચ્યું હતું. એમણે કહ્યું હતું કે, ‘‘આપણે ત્યાં નાટ્યપરંપરા નથી પણ મંથનના પ્રયોગો છે.’’ એમણે, દસ પેટાવિભાગમાં દલપતરામથી માંડીને જયશંકર સુંદરી, ચં.ચી.મહેતા, જશવંત ઠાકર, પ્રવીણ જોષી, શિવકુમાર, મધુ રાય, લા.ઠા પછી છેક મનોજ શાહ, કમલ જોષી, કપિલદેવ શુક્લ, પી.એસ.ચારી સુધીના નાટ્યકર્મીઓ દ્વારા ગુજરાતી રંગભૂમિને ધબકતી રાખવા કરવામાં આવેલાં નોંધપાત્ર પ્રયાસની ઝલક રજૂ કરી હતી.‘જૂની-નવી ગુજરાતી રંગભૂમિના સંક્રાંતિબિન્દુઓ’ વિશે શ્રી મહેશ ચંપકલાલે પોતાની વાતની શરૂઆત ૧૯૦૧માં જન્મેલા

બે નાટ્યદિગ્ગજોથી કરી હતી. પહેલાં 'સુંદરી' અને બીજા ચં.ચી. એમણે કહ્યું હતું કે, ''૧૯૧૪માં ભજવાયેલા રાયનો પર્વતથી શરુ કર્યા પછી તો ૧૯૪૫થી છેક ૧૯૬૦ સુધી શર્વિલક, મેનાગુર્જરી, રૂપિયાનું ઝાડ એવા નાટકોના ઉપક્રમે સમાંતર રંગભૂમિ આકાર લે છે, એનું કેન્દ્રબિન્દુ છે નાટ્યપુરૂષ જયશંકર સુંદરી. નાટ્યશિક્ષણ પણ ભજવણી કરતાં-કરતાં અપાતું.આપણાં નાટકના પાયામાં આ સુંદરી છે.'' ત્યારબાદ 'મારાં નાટકો, મારા સમકાલીન નાટ્યકારો અને મારી નાટ્યવિભાવના' વિશે વાત મૂકતાં શ્રી મધુ રાયે -હું ઘરે જાઉં છું- વાક્યપ્રયોગ આધારે લેખન, વાંચન, અભિનય વગેરેનો પ્રાયોગિક તફાવત બતાવ્યો હતો. 'આકંઠ સાબરમતી' જેવી નાટ્યપ્રયોગશાળાનો ઉપક્રમ જાળવીને, નાટક માટે ઉપકારક અને જીવન માટે ખપના ઇમ્પ્રોવાઇઝેશનની સતત સેલ્ફી દ્વારા છગનભાઇ અને વર્ષા એ બે પાત્રો વચ્ચે ઓન ધી સ્પોટ સંવાદ નાટક રજૂ કરાવ્યું હતું. જેમાંનું એક પાત્ર રઘુવીર ચૌધરીએ હૂબહૂ ભજવી બતાવ્યું હતું. બેઠકને અંતે પ્રશ્નોત્તરી થઇ હતી, જેમાં સર્વશ્રી પ્રવીણ પંડ્યા, બારીન મહેતા, ભરત મહેતા, પ્રવિણ મારૂ સહિત કેટલાંક વિદ્યાર્થીઓ પણ સક્રિય ભાગ લીધો હતો. આ બેઠકનું સંચાલન નાટ્યકાર-કવિ શ્રી ધ્વનિલ પારેખે કર્યું હતું.

ભોજન વિરામ બાદ ત્રીજી બેઠક બપોરે ૩.૦૦ વાગે શરૂ થઇ હતી. 'કવિ કાન્તની સાર્ધ શતાબ્દીવંદના' વિષયક આ બેઠકના અધ્યક્ષ શ્રી સતીશ વ્યાસે, 'કાન્તઃ અતીત, સાંપ્રત અને અનાગતને તાગતા સર્જક' વિષયે વાત કરતાં કહ્યું હતું કે, ''ખંડકાવ્ય તો કાન્તકાવ્ય છે. કાન્ત પહેલાં અને કાન્ત પછી લખાયેલાં ખંડકાવ્ય એ ખંડકાવ્ય જ નથી. એમના ગદ્યસાહિત્યમાં કુલ ૬૦૦માંથી થોડાંક કાન્તમાલામાં સચવાયા છે. રોમન સ્વરાજ, જાલિમ ટુલિયા અને ગુરુ ગોવિંદસિંહ નાટકોમાં પણ એમની અમીટ છાપ છે. ૯૦૦ પાનાંનો શિક્ષણનો ઇતિહાસતો સંઘેડાઉતાર આપ્યો છે.પોતાના આવા અવિસ્મરણીય પ્રદાનને લીધે કાન્તને એ પ્રતીતિ થઇ ચૂકી હતી કે ગુજરાતી સાહિત્યમાંથી મારું નામ ભૂંસાશે નહીં.'' શ્રી પ્રફુલ્લ રાવલે છેક ૨૦૦૩થી કાન્ત વિશે અભ્યાસ ચાલુ કર્યો એ વાતને યાદ કરતાં 'કાન્ત : મધ્યાહ્ને આથમેલો સૂરજ' વિષયે પોતાની વાત માંડણી કરી હતી. કાન્તના જીવન અને કવનનો ઉલ્લેખ કરવા સાથે એમણે કાન્તનો વૈદિક સંસ્કૃત સાથેનો લગાવ, એવી જ નર્મદા પ્રત્યેની મમત અને પરમ સત્ય લાધતાં ખ્રિસ્તી ધર્મનો સ્વીકાર જેવા મુદ્દાઓને નવી રીતે મૂકી આપ્યાં હતાં. 'કાન્તની કવિતા' વિશે શ્રી રાજેશ પંડ્યાનો અભ્યાસ લેખ એમની અનુપસ્થિતિમાં શ્રી સેજલ શાહે વાંચ્યો હતો. આ બેઠકનું સંચાલન પરબના તંત્રી યોગેશ જોષીએ પોતાની લાક્ષણિક શૈલીમાં સંભાળ્યું હતું. આ બેઠક પછી સાંજે, નવનિર્વાચિત પરિષદપ્રમુખની અધ્યક્ષતામાં પરિષદની કાર્યવાહક સમિતિ અને મધ્યસ્થ સમિતિની એક ઔપચારિક પરિચય બેઠક યોજાઇ હતી.

રાત્રે ભોજન બાદ ચોથી બેઠકમાં કાન્તના જીવન આધારિત શ્રી સતીશ વ્યાસ લિખિત અને શ્રી કમલ જોશી દ્વારા અભિનીત 'જળને પડદે'નું નાટ્યમંચન હતું. જે સેવા મંડળના વિશાળ પ્રેક્ષાગારમાં બહોળી સંખ્યામાં ઉમટેલી રસિકમેદનીએ મન ભરીને માણ્યું હતું.

તા. ૨૫, સોમવાર સવારે ૮.૩૦ વાગે 'આદાનપ્રદાનઃ તેલુગુ અને ગુજરાતી' વિષયક પાંચમી બેઠક હતી. જેમાં 'આજનું તેલુગુ સાહિત્ય' વિશે બોલતાં જ્ઞાનપીઠ પુરસ્કૃત સી. નારાયણ રેડ્ડીના વિદ્યાર્થીની અને જાણીતા તેલુગુ અનુવાદક ડૉ.સી.મૃણાલિનીએ કહ્યું હતું કે, ''તેલુગુનો સંસ્કૃત સાથે સીધો સંબંધ રહ્યો છે. વિશ્વસાહિત્યની ઉત્તમ કૃતિઓનો અનુવાદ કરવામાં તેલુગુ અગ્રેસર છે.'' શ્રી ઉષા ઉપાધ્યાયે ભારતીય જ્ઞાનપીઠ પુરસ્કૃત તેલુગુ સર્જકો સર્વશ્રી વિશ્વનાથ સત્યનારાયણ, સિંગિરેડ્ડી નારાયણરેડ્ડી અને રાવૂરિ ભારદ્વાજ વિશે ટૂંકમાં વાત કરી હતી. શ્રી પ્રફુલ્લ રાવલે ભારતીય જ્ઞાનપીઠ પુરસ્કૃત ગુજરાતી સર્જકો સર્વશ્રી ઉમાશંકર જોશી, પન્નાલાલ પટેલ, રાજેન્દ્ર શાહ અને રઘુવીર ચૌધરીનો ટૂંકો પરિચય આપ્યો હતો. બેઠકના અધ્યક્ષીય વક્તત્વમાં રઘુવીર ચૌધરીએ 'તેલુગુ-ગુજરાતી સાહિત્યમાં નારી વિમર્શ' વિષયક પોતાની વાત મૂકતાં કહ્યું હતું કે''દેશમાં હિન્દી પછી સૌથી વધુ બોલાતી ભાષા તેલુગુ છે. રમણીક સોમેશ્વર અને એન. ગોપીના પરિચયના ફળરૂપે 'સમયને સૂવા નહીં દઉં' અને 'જલગીતમ્'નો અનુવાદ એ આદાનપ્રદાનનું પ્રેરક ઉદાહરણ છે.'' તેલુગુ સાહિત્યમાં મહિલાઓનું પ્રદાન મહત્ત્વપૂર્ણ છે એમ કહેતાં એમણે ભંડારૂ અચ્છમમ્બા, રંગનાયકમ્મા, ગોગુ શ્યામલા, જૂમિકા સુભદ્રા, અબ્બુરી છાયાદેવી, પોપુરી લલિતાકુમારી વગેરે નારીસર્જકોનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. ગુજરાતી સાહિત્યમાં વિદ્યાગૌરી નિલકંઠથી માંડીને મનીષા જોશી સુધીનાં સ્ત્રીસર્જકોનો ઉલ્લેખ કરીને એમણે કેટલીક કૃતિઓની છણાવટ પણ કરી હતી. આ બેઠકનું સંચાલન શ્રી સંધ્યા ભટ્ટે કર્યું હતું.ત્યારબાદ તરત જ અધિવેશનની છઠ્ઠી અને છેલ્લી, સમાપન બેઠક શરૂ થઇ હતી. જે ગુ.સા.પરિષદનું ખુલ્લું અધિવેશન (સામાન્ય સભા) તરીકે પણ હતી. ૨૦૧૭માં અવસાન પામેલાં સર્વે સર્જકોને શ્રદ્ધાંજલિ આપ્યા પછી ધો-૧૨ પછી આગળના અભ્યાસક્રમમાં પ્રવેશ વેળાએ ગુજરાતી ભાષાના માર્ક પણ ગણવામાં આવે એવો એક ઠરાવ સભામાં વંચાયો હતો. બેઠકને અંતે યજમાન સંસ્થા તરફથી આભારવિધિ કરતાં સેવા મંડળના પ્રમુખ શ્રી ઘનશ્યામભાઇ પટેલે ગુ.સા.પરિષદને ફરીથી અહીં પધારવાનું આમંત્રણ આપ્યું હતું. સમગ્ર અધિવેશનના મુખ્ય દાતા અને સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ તરીકે પોતાની જવાબદારી અદા કર્યા બાદ શ્રી ઘનશ્યામભાઇએ આ પ્રસંગે પરિષદને ૧૦ લાખનું અનુદાન જાહેર કર્યું હતું. બપોરના ભોજન પછી સૌ સાહિત્યસેવીઓ અધિવેશનમાંથી મેળવેલું સાહિત્ય-ભાથું અંકે કરીને, પોતાના ગંતવ્યસ્થાન તરફ જવા છૂટાં પડ્યાં હતા.

❑